

УДК 316.2

Ляпіна Л.А., доцент, канд. політ. наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЯК СТРАТЕГІЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРНОГО РОЗМАЇТТЯ: АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Розкрито зміст теоретичних моделей мультикультуралізму як стратегії вирішення проблем культурного розмаїття. Показано, що основою “жорсткої” моделі є обов’язкове нормативно-правове забезпечення культурних груп максимальними можливостями для збереження своєї ідентичності та традицій, а “м’якої” – терпиме ставлення до інаковості без необхідності обов’язкового та спеціального її культивування. Обґрунтовано актуальність концептуалізації мультикультуралізму у контексті пошуку оптимального варіанта вирішення проблем культурного різноманіття у сучасному світі.

Ключові слова: “жорстка” модель мультикультуралізму, “м’яка” модель мультикультуралізму, культурні групи, культурне різноманіття, групові права, толерантність.

Визначальною характеристикою сучасного світу є культурне розмаїття, значущість якого у подальшому лише зростатиме. Національні суспільства нині розвиваються в умовах глобальної інтеграції, поглиблення взаємодії культур, стрімкого зростання міжкультурних комунікаційних процесів за одночасного посилення факторів, що ведуть до диференціації соціумів у ході політичних і соціально-економічних трансформацій.

Суперечливий вплив цих процесів на суспільний розвиток зумовлює необхідність розв’язання багатокультурними суспільствами ряду стратегічних завдань, таких як: збереження й розвиток усіх культурних складових соціуму; підтримка культурного розмаїття як фактора протидії наслідкам глобалізації; вирішення міжкультурних протиріч шляхом реалізації рівноправного діалогу між сторонами конфлікту; консолідація суспільства навколо спільних для усієї нації цінностей. Однією з альтернативних стратегій суспільного розвитку, спрямованих на вирішення зазначених проблем, є мультикультуралізм. Адже його основним принципом є “гармонійне співіснування різноманітних культурних та етнічних груп у плюралістичному суспільстві” [1, с. 244].

В останні роки, особливо після гучних заяв у 2010–2011 рр. лідерів провідних європейських держав про крах “мультикультурного проекту”, концепція мультикультуралізму зазнала нищівної критики. Для значної частини суспільства мультикультуралізм перетворився на символ дезорганізації, розпаду стійких соціальних зв’язків і культурних традицій, порушення історичного досвіду. Проте, на протипагу критикам, прибічники мультикультуралізму визнають не його неспроможність, а тільки кризу методів і форм здійснення. Їх аргументами на захист мультикультуралізму є: по-перше, мультикультуралізм сформувався у рамках західної демократії, ґрунтується на базових принципах і цінностях ліберального суспільства (рівності, свободі, верхо-

венстві закону, толерантності, політкоректності), відмова від яких у видимій перспективі є неможливою [2, с. 116]; по-друге, у кожній державі практика мультикультуралізму має свою специфіку. І ключовий чинник полягає в тому, що ситуації дуже різняться від країни до країни і навіть від міста до міста [3]. Тому питання полягає лише у виборі оптимальної моделі.

Пошук власної моделі мультикультуралізму є також актуальним і необхідним для України у контексті дискусій про співвідношення минулого, сучасного та пріоритетів майбутнього, полікультурності суспільства, взаємозв'язку між потребою актуалізації культурних традицій і модернізації усіх сфер суспільно-політичного життя, євроінтеграції та викликів глобалізації, потреби зміни екологічної парадигми буття суспільства, взаємоузгодження різновекторних ціннісних орієнтацій населення держави, подолання синдрому “розколотого суспільства”.

У даному контексті становлять інтерес дві моделі мультикультуралізму: “жорстка” та “м'яка”, запропоновані сучасними соціальними теоретиками – канадським філософом В. Кимлікою та британським ученим Ч. Кукатасом.

Основні постулати “жорсткої” моделі детально викладені у таких соціософських наукових працях В. Кимліки, як “Мультикультурне громадянство: ліберальна теорія прав меншин”, “Сучасна політична філософія: вступ”, “Іміграція, мультикультуралізм та держава загального добробуту”, “Політика рідною мовою: націоналізм, мультикультуралізм і громадянство” та ін. [4–7]. Посилаючись на ліберальну теорію соціальної справедливості Дж. Ролза [8], В. Кимліка обґрунтовує ідею про необхідність наділити усі соціокультурні групи як загальними, так і особливими правами з метою забезпечення рівності їх прав та можливостей у сучасних демократичних суспільствах.

Мультикультурна позиція Ч. Кукатаса подана у таких дослідженнях, як “Теоретичні основи мультикультуралізму”, “Дві моделі лібертаріанського суспільства” та ін. [9–10]. Проте основною працею, присвяченою проблемам мультикультуралізму, є монографія “Ліберальний архіпелаг. Теорія різноманіття та свободи”, що опублікована в Оксфордському університеті у 2003 р. та перекладена російською мовою у 2011 р. [11], і, на думку сучасних дослідників, претендує на роль світської “Біблії” мультикультуралізму “нульових років” [12]. У даній праці Ч. Кукатас, шукаючи відповіді на запитання: “Що робити з національними культурами в епоху глобалізації?” та “Як політична система повинна реагувати на наявність в одному суспільстві безлічі культур, як має бути організоване їх співіснування, щоб не допустити конфліктів?”, пропонує модель “м'якого” мультикультуралізму, базовими принципами якої є толерантність, свобода асоціацій і свобода виходу з асоціацій.

Критичний огляд зазначених моделей мультикультуралізму, розроблених В. Кимлікою та Ч. Кукатасом, здійснений у роботах зарубіжних дослідників Б. Беррі, М. Вейворки, В. Ватіля, Н. Глейзера, В. Малахова, О. Тонкової, М. Хомякова та інших [12–18].

Теоретичний аналіз моделей мультикультуралізму наведено також у наукових працях вітчизняних вчених: С. Бондарука, Н. Висоцької, С. Дрожжиної, А. Колодій, Т. Литвина, Ю. Савельєва та інших [19–25]. Зокрема, С. Дрожжина є прихильником “жорсткого” мультикультуралізму, адже вважає, що суспільство може бути мультикультурним лише за умови забезпечення державою рівних прав і свобод для представ-

ників усіх груп. А. Колодій акцентує увагу на перспективах застосування політики мультикультуралізму у суспільствах з неконсолідованими націями, а Ю. Савельєв розглядає ідею В. Кимліки щодо забезпечення колективних прав у контексті соціального включення.

Визнаючи теоретичну й практичну значущість попереднього наукового доробку, слід наголосити на недостатній розробленості мультикультурної проблематики у вітчизняних наукових студіях. Зокрема, бракує розвідок, присвячених вивченню сучасних теоретичних моделей мультикультуралізму та можливості їх практичної реалізації з метою вирішення проблем культурного розмаїття.

Отже, **мета статті** – розкрити зміст зазначених моделей мультикультуралізму у контексті пошуку оптимального варіанта розв'язання проблем мультикультурності на сучасному етапі, у тому числі й для українського суспільства.

Фундаментом моделі “жорсткого” мультикультуралізму В. Кимліки постає теорія лібералізму, базовим принципом якої є принцип рівності прав і, як наслідок, рівність можливостей. Проте, на думку канадського дослідника, у західному суспільстві принцип рівності прав поширюється лише на одну групу людей, які дійсно апріорно й очевидно рівні. Це дорослі чоловіки-європейці, тобто білі чоловіки, які належать до християнської європейської культури, поділяють її базові цінності й переважно є здоровими. Всі інші соціальні та культурні групи, що формально прирівняні до названої умовно “еталонної”, насправді відчують на собі різні форми політичної чи культурної дискримінації. До таких груп належать представники будь-яких інших етнічних груп, крім європейських (якщо йдеться про національну державу, то виняток становить державотворча нація), будь-яких інших релігійних конфесій, крім християнських, а також жінки, діти, інваліди та гомосексуали. Отже, принцип рівності прав апріорно формує норму, обмежуючи коло тих, на кого поширюється. Решта групи є або явно маргінальною (в такому разі для неї формується система нормативних заборон), або “прозорою” для системи права, індиферентною (в такому разі правові норми просто ігнорують існування такої групи) [4, с. 6].

Шукаючи вихід з даної ситуації, В. Кимліка намагається примирити ліберальну теорію з мультикультурною реальністю. На думку вченого, якщо історично політичний лібералізм розвивався спільно з націоналізмом, коли держава повинна захищати індивідуальні права громадян і розквіт лише однієї історичної та культурної спільності (національної держави), і окремі групи не мають жодних особливих прав, то на сучасному етапі ліберальна теорія повинна бути “сучаснішою” та “реалістичнішою”, адаптувати свої класичні переконання до реальності та змиритися з необхідністю наділяти певні групи особливими правами [4, с. 35–38].

Існування даних груп у сучасних полікультурних суспільствах формують, за В. Кимлікою, два основних типи культурного розмаїття. Зокрема, перший тип створюється “включенням раніше самоврядних, територіально сконцентрованих культур у більш велику державу” [4, с. 10]. Такі поглинені культури дослідник називає “національними меншинами” та зараховує до них американських індіанців, пуерторіканців, мексиканців і корінних гавайців у США, франкомовних канадців й різні корінні народи Канади, маорі у Новій Зеландії та аборигенів в Австралії. У другому випадку різноманітність створюється переселенням окремих людей і сімей, які формують “етнічну

групу”, у більш велике суспільство. Хоча такі мігранти можуть вимагати визнання своєї етнічної ідентичності, вони відрізняються від “національних меншин” тим, що вимагають лише поваги до своїх культурних традицій, небажаючи перетворюватися в окрему самоврядну націю. Таким чином, сучасна держава може бути “мультикультурною” в одному або іншому сенсі (або в обох). Вона може бути мультикультурною шляхом своєї “мультинаціональності”, коли її громадяни належать до різних націй, а може бути мультикультурною завдяки своїй “поліетнічності”, оскільки її громадяни приїхали з різних країн [4, с. 18]. Отже, усі сучасні суспільства є або багатонаціональними, або поліетнічними, або й тими, й іншими, і тому вони дедалі частіше стикаються з групами меншин, які вимагають визнання їх самобутності та сприйняття їх культурних відмінностей. Проте нездатність побачити відмінність між двома типами меншин (національними та етнічними) може призвести до нерозуміння та невинуватого критики мультикультурної політики, завдання якої полягає у тому, щоб “задовольнити ці національні та етнічні відмінності морально виправданим чином” [4, с. 10].

Прийняття ж цього розрізнення дозволяє реалізувати більш обґрунтований підхід до прав меншин. У своїй теорії врахування національних та етнічних відмінностей В. Кимліка виокремлює три різновиди групових прав, зокрема, право на самоврядування, поліетнічні права та право на спеціальне представництво.

Отже, національним меншинам, на думку В. Кимліка, слід надати право на самоврядування, що, по суті, передбачає передання політичної влади “політичній одиниці, яка перебуває під фактичним контролем з боку членів національної меншини та фактично відповідає їх історичній батьківщині або території” [4, с. 30].

Групи іммігрантів не можуть домагатися прав на самоврядування, проте вони можуть користуватися “поліетнічними правами”, які являють собою специфічні для даної групи заходи, “покликані допомогти етнічним групам і релігійним меншинам у вираженні своєї культурної своєрідності й гордості, не перешкоджаючи їм досягати успіху в економічних і політичних інститутах домінуючого суспільства” [4, с. 31]. Прикладом таких заходів можуть бути мовні права або звільнення від деяких вимог закону (наприклад, коли сикхам дозволяється не надягати мотоциклетні шоломи). Крім того, усім групам у деяких випадках може бути даровано спеціальне політичне представництво як тимчасовий захід, що компенсує систематичну нерівність або утиски, яким вони піддаються у своїх суспільствах.

Чи є такі групові права сумісними з лібералізмом або базовою вимогою ліберальної демократії – свободою і рівністю усіх громадян? В. Кимліка пропонує провести диференціацію вимог груп, поділив їх на два типи: “внутрішніх обмежень” і “зовнішнього захисту”. До першого типу належать права групи “проти” її власних членів, покликані захищати групу від дестабілізуючого впливу окремих її представників. До другого типу потрапляють права групи “проти” суспільства як такого, призначення яких – захистити групи від негативних зовнішніх рішень. Реалізація прав першої групи найчастіше призводить до насильства щодо окремих індивідів (або позбавлення права вибору); введення другої групи прав призводить до міжгрупових зіткнень, і зрештою – до маргіналізації однієї з груп заради збереження специфіки іншої. Проте В. Кимліка підкреслює, що наділення меншин особливими правами зовсім не обов'язково спричиняє міжгру-

пову несправедливість. Такі права щодо меншин лише зрівнюють умови соціального буття груп завдяки зменшенню уразливості меншої групи по відношенню до більшої. Що стосується внутрішньогрупових обмежень, канадський вчений вважає неможливим поєднання ліберальних принципів і внутрішньогрупових форм їх нехтування. Ліберальний мультикультуралізм залишається, насамперед, ліберальною моделлю, і тільки потім моделлю культурної взаємодії, тому прагнення окремих меншин обмежити політичні чи громадянські права окремих індивідів в ім'я вищих загальногрупових інтересів ніяким чином не може бути нею підтримана. В. Кимліка переконаний, що самотійні групи у складі ліберальної держави повинні дотримуватися ряду основоположних ліберальних цінностей. Жодній групі не можна дозволяти повністю нехтувати ліберальними нормами [7, с. 34].

Таким чином, модель “жорсткого” мультикультуралізму вимагає обов'язкового нормативно-правового забезпечення культурних груп максимальними можливостями для збереження своєї ідентичності та традицій. Це означає не тільки субсидювання їх діяльності, але й надання правових і політичних гарантій проти дискримінації та будь-яких несприятливих умов. Водночас держава повинна подбати, щоб культурні групи дотримувались основоположних громадянських прав, які ліберальна система забезпечує усім індивідам.

На противагу “жорсткому”, “м'який” мультикультуралізм, який базується не на сучасному лібералізмі, а на класичній ліберальній концепції, полягає в тому, що процеси асиміляції є природними для багатонаціональних і полікультурних суспільств, тому їх неможливо запобігти. Як наслідок даної тези, постулюється терпиме ставлення до інаковості без необхідності обов'язкового та спеціального її культивування.

Критикуючи “жорстку” модель, британський соціальний теоретик Ч. Кукатас позиціонує себе прихильником і захисником “м'якої” моделі мультикультуралізму, у розумінні якого дослідник виходить лише з одного з домінуючих у ньому факторів – міграції. На думку вченого, як реакція на проблему зіткнення культурних стандартів, яка викликана інтенсивними міграційними потоками, у світі сформувалися п'ять варіантів державної політики: ізоляціонізм, асиміляторство, апартеїд, “м'який” мультикультуралізм і “жорсткий” мультикультуралізм [9]. Проте найкращою політикою, за Ч. Кукатасом, є мультикультуралізм, насамперед, його “м'яка” модель.

Остання відрізняється тим, що ступінь асиміляції визначається ступенем і здатністю кожного окремого індивіда поділяти чи не поділяти спосіб життя більшості. При цьому приймаюча сторона спокійно ставиться до того, що меншість залишається неінтегрованою. “Одна з характеристик м'якої мультикультурної політики полягає в тому, – пише Ч. Кукатас, – що в її рамках можлива асиміляція людей не стільки тому, що вони самі цього хочуть, скільки тому, що у них немає особливого вибору. У результаті представники культурних меншин у суспільстві або не здатні підтримувати свою особливу ідентичність, тому що це пов'язано з надмірними витратами, або не можуть повністю брати участь у житті суспільства через свої культурні уявлення та традиції” [11, с. 313].

Віддаючи перевагу мультикультуралізму “без страху та фаворитизму”, британський дослідник, на відміну від В. Кимліки, вважає, що держава не повинна сприяти меншинам, субсидювати їх, підтримувати фінансово чи іншим чином, але й не повинна застосовува-

ти заходів, спрямованих на пригнічення їхньої ідентичності, навіть якщо йдеться про явно неліберальні елементи: “Від людей не вимагають дотримуватися цінностей, яких вони не поділяють, і не забороняють їм жити, відповідно до їхніх принципів... Присутність інших культур і традицій сприймається толерантно, навіть якщо ці традиції не узгоджуються з лібералізмом та ліберальними цінностями” [9].

Отже, головною чеснотою мультикультурного суспільства, за Ч. Кукатасом, є толерантність: “суспільство, яке підтримує свободу асоціацій, і тим самим захищає свободу совісті – це суспільство, для якого першою чеснотою є толерантність” [11, с. 119]. Толерантність розуміється вченим абсолютно специфічно. Це і не “моральний ідеал” англійського філософа П. Ніколсона [26], і не засноване на автономії індивіда визнання індивідуальних прав В. Кимліки. Це, скоріше, принцип, який забезпечує стабільність способу існування суспільства, дуже близький до повної індиферентності при заснованій на балансі сил згоді жити разом. Справжня толерантність, на думку Ч. Кукатаса, полягає у принципі не взаємності, а терпимості до тих, хто не має такої толерантності й не поділяє цінностей більшості.

Важливо зазначити, що толерантність Ч. Кукатаса – це не толерантність членів однієї групи щодо членів іншої, це, скоріше, “формальна” толерантність ліберального суспільства в цілому, зрозумілого як “співтовариство спільнот” без встановлення консенсусу з приводу того, як слід жити людині. Отже, це спосіб існування різних груп, що створює публічну сферу (або безліч публічних сфер), у якій відбувається конвергенція різних групових норм і здійснюється прагматичний компроміс між ними. Ілюструючи, чим буде таке вільне суспільство, британський вчений, вдаючись до абстракції, пропонує такий приклад.

Є два суспільства, одне з яких він називає Паноптіка, а інше – Мітопія. Перше складається зі спільнот, заснованих на принципі вільної асоціації, що надає їхнім учасникам можливість виходу зі своєї спільноти та право вступити до іншої, проте забороняє вступати до спільнот, що обмежують їх індивідуальну свободу. Такий ідеал суспільства поділяють усі ліберали і вважають його справедливим. Проте, на думку Ч. Кукатаса, таке суспільство не може вважатися ліберальним.

Протилежне суспільство – Мітопія. Воно складається із замкнених громад, які суворо регламентують життя своїх учасників. Формально учасники таких спільнот мають право виходу з цих громад, можуть створити свої власні асоціації, приєднатися до інших або ж емігрувати до Паноптіку. При цьому люди, які живуть у Мітопії, настільки звикли до свого становища, що у житті навіть не замислюються над тим, щоб вийти, тобто сприймають своє становище, навіть якщо йдеться про обмеження індивідуальної свободи, як щось належне. Для Ч. Кукатаса Пантоптіка не є ані ліберальною, ані вільною; Мітопія ж, незважаючи на свою фрагментованість, є і ліберальною, і вільною. Тут британський дослідник висловлює парадоксальну думку про те, що саме таке фрагментоване суспільство є вільним, відкритим і ліберальним, навіть якщо деякі із спільнот є замкненими, а їхні члени піддаються постійній процедурі “промивання мізків”. Навпаки, порушенням свободи буде втручання у функціонування навіть такої неліберальної спільноти.

На думку вченого, держава чи будь-яка інша владна сила не має права втручатись у життя спільноти, навіть з метою зниження ціни виходу індивіда зі спільноти (а у ви-

падку з громадами, репрезентантами традиційного типу культури, така ціна буває надто великою). Тому іншою чеснотою мультикультурного суспільства, його другим головним принципом, за Ч. Кукатасом, є свобода асоціацій і свобода виходу з них. Саме останнє є “єдиним фундаментальним правом індивіда, оскільки усі інші права або впливають з нього, або даруються індивіду співтовариством” [11, с. 172].

Нарешті, британський професор розглядає національну державу як тимчасовий інститут, існування якого на сьогодні виправдане тільки функцією збереження досягнень цивілізації [11, с. 41]. Слід підкреслити, що таке розуміння держави характерне для усіх лібертаріанців, проте у цьому погляді Ч. Кукатаса близькі до постмодерністських концепцій, оскільки справжній плюралізм культур – це культурний простір, який не потребує структурованої нації-держави, а навпаки, сприяє її нівелюванню.

Отже, основним підсумком теоретичного дослідження Ч. Кукатаса є теза про те, що “ідея мультикультуралізму тією мірою, якою вона відображає філософську позицію, а не просто конкретний політичний курс, і тією мірою, якою вона говорить про необхідність визнання, а не пригнічення культурного різноманіття, знаменує собою відхід від різних точок зору на користь концепції відкритого суспільства” [9].

Висновки. Таким чином, підсумовуючи наведене та порівнюючи окреслені моделі мультикультуралізму, можна зробити такі висновки.

По-перше, і модель “жорсткого” мультикультуралізму В. Кимліки, і модель “м'якого” мультикультуралізму Ч. Кукатаса є досить цікавими, проте являють собою стандарт, якому не може відповідати жоден реально існуючий режим. Це визнають й самі дослідники. Зокрема, Ч. Кукатас зазначає, що його концепція “розходить з більшістю сучасних соціальних теорій внаслідок принципового заперечення двох речей: по-перше, того, що будь-яка конкретна група, клас або спільнота можуть мати право на особливе визнання; по-друге, існування будь-якої авторитетної точки зору – політичної або філософської (метафізичної), що в кінцевому підсумку таке визнання обґрунтовуватиме” [11, с. 25]. Водночас В. Кимліка, як захисник “жорсткої” моделі, вважає політику “м'якого” мультикультуралізму синонімом “доброзичливої байдужості”. Він стверджує, що такий підхід не може вирішити найважливіші проблеми, з якими стикається держава в умовах культурного різноманіття. Хоча одночасно канадський дослідник визнає, що його підхід також не може бути універсальним рецептом у вирішенні проблеми мультикультуралізму, а лише функціонує у межах традиційного, ліберального, націоналістичного підходу, де діють мінімальні механізми адаптації вже існуючих груп до домінуючої частини населення.

По-друге, дискусії щодо мультикультуралізму тривають; однозначних відповідей і єдиної моделі не існує. Мультикультуралізм є, безумовно, складним, комплексним явищем, що має власну логіку та динаміку розвитку. Цей розвиток неможливо відокремити від глобальних, реально існуючих трансформацій сучасного світу, що підсилюють значення культурних відмінностей і культурних ідентичностей. Завдання, яке стоїть перед сучасними державами, полягає не у придушенні або штучному обмеженні прагнення людей зберігати та публічно висловлювати свою ідентичність, у тому числі й колективну, а у знаходженні гнучкого та розумного балансу між цими претензіями і принципами національного громадянства, свободою та рівністю громадян, не-

залежно від їх етнічних, релігійних, расових відмінностей, у збереженні, а не ослабленні консолідуючих традицій і норм громадянської ідентичності й інституту громадянства.

По-третє, питання про перспективи мультикультуралізму залишається однією з найважливіших проблем українського суспільства. Проте на сучасному етапі вибір власної оптимальної моделі мультикультурної політики неможливий без урахування декількох умов: визнання державою культурного різноманіття не повинно загрожувати її територіальній цілісності та національній безпеці; має відбуватися подальший розвиток демократії та громадянського суспільства, що забезпечить захист прав людини; потрібно створити нові можливості для розвитку культури не тільки меншості, але й більшості, тобто титульного етносу. В ідеалі, модель мультикультуралізму в Україні має стати новою соціополітичною стратегією, що визначатиме якісно нові засади організації соціального процесу, які базуються на тому, що особистість повинна бути вільною від негативних етнокультурних стереотипів і володіти розвинутим почуттям розуміння та прийняття інших культур.

Таким чином, враховуючи всі позитиви та недоліки мультикультуралізму, неоднозначність його змісту в науковій думці, слід зазначити, що альтернативної моделі міжкультурної взаємодії, побудованої на принципі взаємоповаги та толерантного ставлення, незалежно від етнічно культурної приналежності, поки ще не знайдено. Відповідно, дана тематика потребує подальшого комплексного дослідження з урахуванням особливостей кожної окремої країни та сучасних реалій.

Список використаних джерел

1. Todd R. Multiculturalism. *Dictionary of Race and Ethnic Relations*. Fourth Edition by E. Cashmore. London; New York: Taylor & Francis e-Library, 2003. P. 244–246.
2. Карпов Г. Великобритания: демография против мигрантов и мультикультурализма. *Современная Европа*. 2014. № 2 (58). С. 106–120.
3. Котляр А. Чарльз Тейлор: “У розмаїтті мультикультурного контексту – майбутнє України”. *Дзеркало тижня*. 2013. 26 червня. URL: <http://gazeta.dt.ua/socium/charlz-teylor-u-rozmayitti-multikulturnogo-kontekstu-maybutnye-ukrayini-.html>
4. Kymlicka W. *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 280 p.
5. Кимлика У. Современная политическая философия: введение/пер. с англ. С. Моисеева. Москва: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. 592 с.
6. Кимлика У. Либеральное равенство. *Современный либерализм*. 1998. URL: <http://kant.narod.ru/kymlicka.htm>
7. Kymlicka W. *Politics in the Vernacular Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 400 p.
8. Ролз Дж. Теория справедливости/пер. с англ. В.В. Целищева. Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1995. 535 с.
9. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. *Полит.ру*. 2007. 27 мая. URL: <http://polit.ru/article/2007/05/27/multiculturalism/>
10. Кукатас Ч. Две модели либертарианского общества. *Полит.ру*. 2007. 23 апреля. URL: <http://polit.ru/article/2007/04/23/kukatas/>

11. Кукатас Ч. Либеральный архипелаг: теория разнообразия и свободы/пер. с англ. Н. Эдельмана под науч. ред. А.В. Куряева. Москва: Мысль, 2011. 482 с.
12. Ватыль В.Н. Европейский мультикультурализм: идейно-символические смыслы и реально-политические практики “нулевых годов”. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/104404>
13. Barry B. A treatise on social justice. Vol. I: Theories of justice. London: Harvester Wheatsheaf, 1989. 356 p.
14. Wiewiorka M. Is multiculturalism the solution? *Ethnic and Racial Studies*. 1998. Vol. 21. № 5. September. P. 881–910. URL: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_11_1.pdf
15. Glazer N. We are Multiculturalists Now. Cambridge (MA): Harvard Univ. Press, 1997. 179 p.
16. Малахов В. Зачем России мультикультурализм? *Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ*/под ред. В.С. Малахова и В.А. Тишкова. Москва: Институт этнологии и антропологии РАН, 2002. С. 48–60.
17. Тонкова Е.Г. Понятие мультикультурализма: основные концепции. *Фундаментальные проблемы культурологии: Том 7. Культурное многообразие: теории и стратегии*/отв. ред. Д.Л. Спивак. Москва, Санкт-Петербург: Новый хронограф, Эйдос, 2009. С. 5–16.
18. Хомяков М. Брайан Бэрри: либеральный универсализм против мультикультурализма и национализма. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2007. Т. X. № 1. С. 74–100.
19. Бондарук С.О. Досвід західних демократій та мультикультурний розвиток в Україні. II міжнар. наук. конф. (24–26 травня 2002 р., м. Одеса). Київ: Ай Бі, 2003. С. 325–334.
20. Висоцька Н.О. Концепція мультикультуралізму і питання естетики. *Питання літературознавства*. 2009. Вип. 77. С. 110–121.
21. Дрожжина С.В. Теоретичні аспекти мультикультуралізму. URL: http://www.rusnauka.com/4_SND_2009/Economics/40530.doc.htm
23. Колодій А.Ф. Доктрина мультикультуралізму: перспективи модифікації у нових державах з неконсолідованими націями. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 8. URL: <http://political-studies.com/wp-content/uploads/2012/05/Kolodij-2011-81.pdf>
24. Литвин Т. Проблема плюралізму культур і цінностей у рефлексіях постліберальних теоретиків. *Філософські обрії*. 2013. № 30. С. 69–79.
25. Савельєв Ю.Б. Застосування принципу колективних прав як механізм соціального включення. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2011. С. 55–63. URL: http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob13_55_0.pdf
26. Nicholson P. Toleration as a moral ideal. *Aspects of Toleration: Philosophical Studies*. Ed. by J. Horton and S. Mendus. New York: Methuen, 1985. P. 159–173. URL: <http://philpapers.org/rec/NICTAA>

References

1. Todd, R. (2003). Multiculturalism. In E. Cashmore (Ed.), *Dictionary of Race and Ethnic Relations* (pp. 244–246). London; New York: Taylor & Francis e-Library [in English]

2. Karpov, G. (2014). *Velikobritaniya: demografiya protiv migrantov i mul'tikul'turalizma* [United Kingdom: demography against migrants and multiculturalism]. *Sovremennaya Evropa* [Contemporary Europe], 2 (58), 106-120 [in Russian]
3. Kotliar, A. (2013, June 26). *Charles Taylor: "U rozmaitti multykulturnoho kontekstu – maibutnie Ukrainy"* [Charles Taylor: In the context of multicultural diversity – the future of Ukraine]. *Dzerkalo tyzhnia* [ZN.UA] [in Ukrainian]
4. Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press [in English]
5. Kymlicka, W. (2010). *Sovremennaya politicheskaya filosofiya: vvedenie* [Contemporary Political Philosophy: An Introduction]. Moscow: Izdatel'skii dom Gosudarstvennogo universiteta – Vysshei shkoly ekonomiki [in Russian]
6. Kymlicka, W. (1998). *Liberal'noe ravenstvo* [Liberal equality]. *Sovremennyi liberalism* [Contemporary liberalism]. URL: <http://kant.narod.ru/kymlicka.htm> [in Russian]
7. Kymlicka, W. (2001). *Politics in the Vernacular Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship*. Oxford: Oxford University Press [in English]
8. Rawls, J. (1995). *Teoriya spravedlivosti* [A Theory of Justice]. Novosibirsk: Izdatel'stvo Novosibirskogo universiteta [in Russian]
9. Kukathas, Ch. (2007, May 27). *Teoreticheskie osnovy mul'tikul'turalizma* [Theoretical foundations of multiculturalism]. *Polit.ru* [Polit.ru]. URL: <http://polit.ru/article/2007/05/27/multiculturalism/> [in Russian]
10. Kukathas, Ch. (2007, April 23). *Dve modeli libertarianskogo obshchestva* [Two models of the libertarian society] *Polit.ru* [Polit.ru]. URL: <http://polit.ru/article/2007/04/23/kukathas/> [in Russian]
11. Kukathas, Ch. (2011). *Liberal'nyi arhipelag: teoriya raznoobraziya i svobody* [Liberal Archipelago: The theory of diversity and freedom]. Moscow: Mysl' [in Russian]
12. Vatył, V.N. *Evropeiskii mul'tikul'turalizm: ideino-simvolicheskie smysly i real'no-politicheskie praktiki "nulevykh godov"* [European multiculturalism: the ideological and symbolic meanings and actual political practices of "zero years"]. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/104404> [in Russian]
13. Barry, B. (1989). *A treatise on social justice. Volume I: Theories of justice*. London: Harvester Wheatsheaf [in English]
14. Wiewiorka, M. (1998, September). *Is multiculturalism the solution?* *Ethnic and Racial Studies*, 21 (5), 881-910 [in English]
15. Glazer, N. (1997). *We are Multiculturalists Now*. Cambridge (MA): Harvard Univ. Press [in English]
16. Malakhov, V. (2002). *Zachem Rossii mul'tikul'turalizm?* [Why does Russia need multiculturalism?]. In V.S. Malakhov and V.A. Tishkov, *Mul'tikul'turalizm i transformaciya postsovetских obshchestv* [Multiculturalism and transformation of post-soviet societies] (pp. 48-60). Moscow [in Russian]
17. Tonkova, E.G. (2009). *Ponyatie mul'tikul'turalizma: osnovnye kontseptsii* [The notion of multiculturalism: the basic concepts]. In D. Spivak (Ed.), *Fundamental'nye problemy kul'turologii. Tom 7. Kul'turnoe mnogoobrazie: teorii i strategii* [Fundamental

problems of cultural studies: Volume 7. Cultural diversity: theories and strategies] (pp. 5-16). Moscow, St. Petersburg: Novyi khronograf, Eidos [in Russian]

18. Homyakov, M.B. (2007). *Brayan Berri: liberal'nyi universalizm protiv multikulturalizma i natsionalizma* [Brian Barry: liberal universalism against multiculturalism and nationalism]. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii* [Journal of Sociology and Social Anthropology], X (1), 74-100 [in Russian]

19. Bondaruk, S.O. (2003). *Dosvid zahidnyh demokratii ta multykulturnyi rozvytok v Ukraini* [The experience of Western democracies and multicultural development in Ukraine]. Kyiv: Aj Bi [in Ukrainian]

20. Vysotska, N.O. (2009). *Konceptsiia multykulturalizmu i pytannia estetyky* [The concept of multiculturalism and the issue of aesthetics]. *Pytannia literaturoznavstva* [Problems of Literary Criticism], 77, 110-121 [in Ukrainian]

21. Drozhzhyna, S.V. *Teoretychni aspekty multykulturalizmu* [Theoretical aspects of multiculturalism] [in Ukrainian]

23. Kolodiy, A.F. (2011). *Doktryna multykulturalizmu: perspektyvy modyfikatsii u novykh derzhavah z nekonsolidovanyimi natsiiamy* [The doctrine of multiculturalism: prospects of modification in the new states with unconsolidated nations]. *Demokratychna vriaduvannia* [Democratic Governance], 8 [in Ukrainian]

24. Lytvyn, T. (2013). *Problema pliuralizmu kultur i tsinnosti u refleksiakh postliberalnykh teoretykiv* [The problem of pluralism of cultures and values in reflections of post liberal theorists]. *Filosofski obrii* [Philosophical horizons], 30, 69-79 [in Ukrainian]

25. Saveliev, Yu.B. (2011). *Zastosuvannia pryntsyphu kolektyvnykh prav yak mehanizm sotsialnoho vkluchennia* [Applying the principle of collective rights as a social inclusion mechanism]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky* [Actual problems of sociology, psychology and pedagogics], 55-63 [in Ukrainian]

26. Nicholson, P. (1985). Toleration as a moral ideal. In J. Horton and S. Mendus (Ed.), *Aspects of Toleratio* (pp.159-173). New York: Methuen [in English]

Отримано 08.02.17 та оновлено 19.02.17

Ляпина Л.А., доцент, канд. полит. наук, декан факультета социологии Черноморского национального университета имени Петра Могилы, ул. 68 Десантников, 10, Николаев, 54003, e-mail: mdgu_sociologia@mail.ru

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК СТРАТЕГИЯ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРНОГО РАЗНООБРАЗИЯ: АНАЛИЗ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ

Раскрыто содержание теоретических моделей мультикультурализма как стратегии решения проблем культурного разнообразия. Показано, что основой “жесткой” модели является обязательное нормативно-правовое обеспечение культурных групп максимальными возможностями для сохранения своей идентичности и традиций, а “мягкой” – терпимое отношение к инаковости без необходимости обязательного и специального ее культивирования. Обосновывается актуальность концептуализации мультикультурализма в контексте поиска оптимального варианта решения проблем культурного многообразия в современном мире.

Ключевые слова: “жесткая” модель мультикультурализма, “мягкая” модель мультикультурализма, культурные группы, культурное многообразие, групповые права, толерантность.

Liapina L.A., associate professor, PhD. (Politics), dean, Faculty for Sociology, Petro Mohyla Black Sea National University, 10, 68 Desantnykiv Str., Mykolaiv, 54003, Ukraine; e-mail: mdgu_sociologia@mail.ru

MULTICULTURALISM AS A STRATEGY FOR SOLVING CULTURAL DIVERSITY PROBLEMS: THEORETICAL MODELS ANALYSIS

The introduction presents research subject theoretical models of multiculturalism. Outlined goal is the disclosure of these models content with the aim of finding the optimal in the context of solving cultural diversity issues in modern world, including the Ukrainian society. The main part describes analysis of theoretical models of "hard" multiculturalism by W. Kymlicka and "soft" multiculturalism by Ch. Kukathas. It is shown that the "hard" model insists on mandatory regulatory support of cultural groups to its maximum capacity in order to preserve its identity and traditions. This means not only subsidizing their operations, but also provision of the legal and political guarantees against discrimination and any adverse conditions. The state should also care of cultural groups adhere to fundamental civil rights that liberal system provides to all individuals. It is proved that the basic principle of "soft" multiculturalism model is the tolerance of otherness without the need for its mandatory and special cultivation. People do not need to adhere to the values, which they share, and are not forbidden to live according to the principles dear to them. The presence of other cultures and traditions considered tolerant, even if these traditions, even if they are not consistent with liberal values. The conclusions point out the possibilities of finding an optimal multiculturalism model for each society. Modern states must find the balance between freedom and equality of citizens regardless of their ethnic, religious, racial differences, preserve consolidating traditions and norms of civic identity and citizenship institute. Keywords: "hard" model of multiculturalism, "soft" model of multiculturalism, cultural groups, cultural diversity, group rights, tolerance.